

Postoje obecné populace
České republiky k Romům

2023

Postoje obecné populace České republiky k Romům

Laura Fónadová

Tomáš Katrňák

RILSA, Praha

2023

Norway grants

Předkládaný text byl finančně podpořen z grantů Norska v rámci programu Fondů EHP a Norska 2014–2021 a je výstupem projektu „Vytvoření systému sběru kvantitativních dat pro vyhodnocování situace Romů v české společnosti“ řešeného Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, v. v. i., v letech 2020–2024.

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons Uvedte původ 4.0 Mezinárodní veřejná licence. (<http://www.creativecommons.org/licenses/by/4.0>)

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Dělnická 213/12, Praha 7, 170 00
Vyšlo v roce 2023, 1. vydání, počet stran 28
Tisk: RILSA

<https://www.rilsa.cz>

Abstrakt

Text představuje kvantitativní šetření zaměřené na vztah mezi postoji obecné populace k Romům a kontakty s nimi. Analyzujeme data získaná v roce 2021 prostřednictvím omnibusového šetření (na základě kvótního výběru) na vzorku 1 000 respondentů obecné populace starších 18 let. Cílem bylo ověřit, zda postoje neromské populace k romským osobám mohou souviset s jejich kontakty s romskými osobami. V případě kontaktů jsme se ptali na jejich skladbu (různorodost), přičemž jde o deklarování kontaktů s romskými osobami v šesti oblastech sociálního života. V případě distance šlo obdobně o deklarovanou sociální distanci (přijatelnou vzdálenost) v těchto oblastech. U obou otázek (kontakty a sociální vzdálenost) jsme sledovali také rozdíly podle sociodemografických charakteristik respondentů.

Výsledky ukázaly, že různorodost mezietnických kontaktů souvisí se vstřícnějšími postoji. V případě některých sociodemografických znaků však kontakty nejsou nutně určujícím faktorem. Pokud jde o osoby s vyšším vzděláním, ti mají méně kontaktů, přesto jsou tolerantnější. Ačkoli výsledky naznačují celkovou souvislost mezi kontakty a vstřícnějšími postoji, neumožňují vyslovit jednoznačný závěr ve smyslu potvrzení tzv. kontaktní teorie, podle které meziskupinové kontakty snižují negativní postoje, neboť z dat nelze určit směr této souvislosti.

Klíčová slova: postoje; mezietnické kontakty; sociální distance; Romové

Abstract

The text presents a quantitative investigation that focused on the relationship between the attitudes of the general population of the Czech Republic towards the Roma population and the extent of contact with this group. We analysed data gathered in 2021 via an omnibus survey (based on quota sampling) involving 1,000 respondents from the general population aged 18 years and over. The aim was to verify whether the attitudes of the non-Roma population towards Roma people are related to the extent of their contact with the Roma population, with respect to which we asked about the composition (diversity) thereof in terms of six areas of social life. In the case of distance, this factor was declared to comprise social distance (acceptable distance) with respect to these areas. Concerning both questions (on contact and social distance), we also observed the differences according to the sociodemographic characteristics of the respondents.

The results revealed that the diversity of inter-ethnic contact is, to a great extent, related to accommodating attitudes. However, in the case of some of the sociodemographic characteristics considered, contact is not necessarily a determining factor. Although people with higher education levels were found to have fewer contacts with Roma people, their attitudes were observed to be more tolerant towards this group of the population. The results indicated an overall connection between contact and more accommodating attitudes; however, they did not allow for a definitive conclusion in the sense of confirming the so-called contact theory, according to which intergroup contact acts to reduce negative attitudes, i.e. no such trend was indicated by the data.

Key words: attitudes; inter-ethnic contacts; social distance; Roma people

Obsah

Úvod.....	5
1. Sociální kontakty s romskými osobami.....	8
1.1 Kontakty dle sociodemografických charakteristik respondentů.....	11
2. Pocit přijatelné sociální distance vůči romským osobám.....	17
2.1 Sociální distance dle sociodemografických charakteristik respondentů.....	20
3. Výsledky regresní analýzy.....	25
Závěr.....	27
Literatura.....	28

Úvod

Téma postojů společnosti k vybraným skupinám obyvatel je v českém kontextu pravidelným předmětem zkoumání. Jedná se zejména o opakované kvantitativní měření postojů české populace, které provádí Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM) v rámci pravidelného výzkumu s názvem *Naše společnost*. Tato šetření se zaměřují na postoje populace k různým podskupinám a buď jde o zjišťování míry tolerance k vybraným skupinám obyvatel (měřené pomocí otázky, koho by respondenti nechtěli za sousedy), anebo o vztah české veřejnosti k národnostním skupinám žijícím v České republice (CVVM, 2023a; Šmídová, 2018).

V případě prvního výzkumu postojů („Koho byste nechtěl/a mít za sousedy?“) mezi jmenovanými skupinami Romové nejsou uvedeni (pouze skupina *lidé jiné barvy pleti*).¹ U vztahu české veřejnosti k národnostním skupinám (naposledy z března 2023) se sleduje míra sympatií/nesympatií k různým národnostem na pětibodové škále, kde Romové představují jednu ze 14 jmenovaných skupin. Toto šetření potvrzuje tradičně vysoce odmítavý vztah občanů České republiky vůči Romům (CVVM, 2023a).

Šetření zachycující postoj české veřejnosti pouze či přímo k Romům (*Romové a soužití s nimi očima české veřejnosti*) provedlo Centrum pro výzkum veřejného mínění naposledy opět v roce 2023 (CVVM, 2023b). V tomto šetření respondenti nevypovídají o vlastních postojích k Romům ani o zkušenostech s nimi. Hodnotí obecně soužití romské a neromské populace v ČR, dále možnosti Romů v různých oblastech (ve srovnání s neromskou populací) a přístup vlády a municipalit k řešení problematiky romské menšiny.

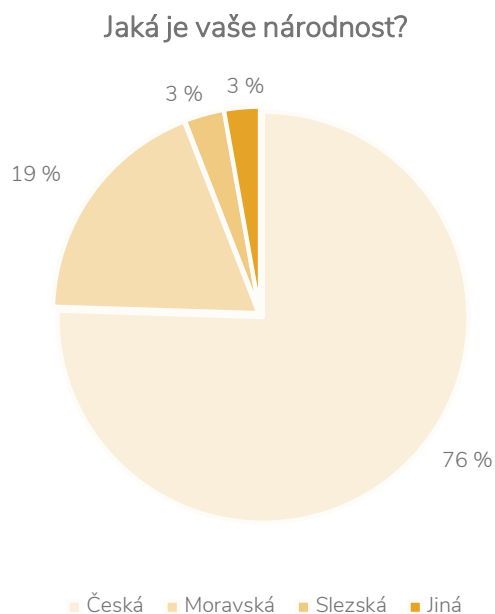
Pro nové šetření jsme se rozhodli ze dvou důvodů: jednak vyplnit časovou mezeru² v datech týkajících se postojů české veřejnosti, a zároveň získat data zachycující vztah české veřejnosti k Romům podrobněji. Z hlediska zaměření našeho projektu představují postoje většinové společnosti k Romům jeden z tzv. headline indikátorů, které jsou členské státy EU v návaznosti na *Strategický rámec EU pro rovnost, začlenění a účast Romů* povinné sledovat (Evropská komise, 2020). Konkrétně se jedná o ukazatel „Podíl osob z obecné populace, jimž je nepříjemné mít za sousedy Romy“, jehož význam je pro hodnocení postavení Romů značný. Svým zaměřením přináší komplementární perspektivu na jejich začlenění do společnosti, a to v rovině přijetí ze strany většinové populace. Headlinové indikátory jsou ze své podstaty výstižné, nicméně nutně zjednodušující. V rámci provedeného šetření proto postoje většinové společnosti zkoumáme podrobněji.

¹ CVVM SOÚ AV ČR, 2023a. *Naše společnost*. Tolerance k vybraným skupinám obyvatel, únor/březen.

² CVVM provedlo tato šetření naposledy v letech 2019, 2020 a pak až 2023. Důvodem narušení pravidelnosti byla covidová pandemie.

Data, která analyzujeme, byla sebrána jako součást tzv. omnibusového šetření³ společnosti MindBridge Consulting a. s. v srpnu 2021 metodou CAWI⁴ na základě kvótního výběru podle pohlaví, věku, regionu a vzdělání na vzorku 1 000 respondentů starších 18 let. Složení vzorku z hlediska deklarované národnosti ukazuje následující graf.

Graf č. 1 Složení souboru z hlediska uvedené národnosti

Z hlediska uvedené národnosti se celkový vzorek ve většině parametrů podstatně neliší, výrazný rozdíl představuje jen z pohledu pohlaví a kraje. Zatímco u české a jiné národnosti převažují ženy (u obou tvoří 54 % vzorku), v případě moravské národnosti tvoří ženy 42 %, u slezské 45 %. Respondenti uvádějící moravskou národnost se koncentrují nejvíce v Jihomoravském, Olomouckém a Zlínském kraji. Respondenti uvádějící slezskou národnost jsou převážně (z 84 %) z Moravskoslezského kraje. Nejblíže k národnostnímu složení celého vzorku má kraj Vysočina. V ostatních krajích respondenti uvádějící českou národnost výrazně převažují (jejich průměrný podíl je 94 %).

³ Omnibusové šetření obvykle zahrnuje témata a otázky z různých oblastí, které poptávají různé subjekty za různými účely.

⁴ CAWI je zkratkou pro „Computer Assisted Web Interviewing“ a jde o sběr dat prostřednictvím online dotazníku.

V šetření jsme se zaměřili na tři otázky týkající se: (1) sociálních kontaktů dotazovaných s osobami romského původu; (2) sociální distance směrem k osobám romského původu ve smyslu přijatelné distance; (3) vztahu k vlastní etnicitě.

V následujícím textu představíme výsledky týkající se sociálních kontaktů (1) a přijatelné sociální distance (2). Poslední okruh – vztah k vlastní etnicitě – je předmětem samostatné studie, kterou publikujeme zvlášť.

1. Sociální kontakty s romskými osobami

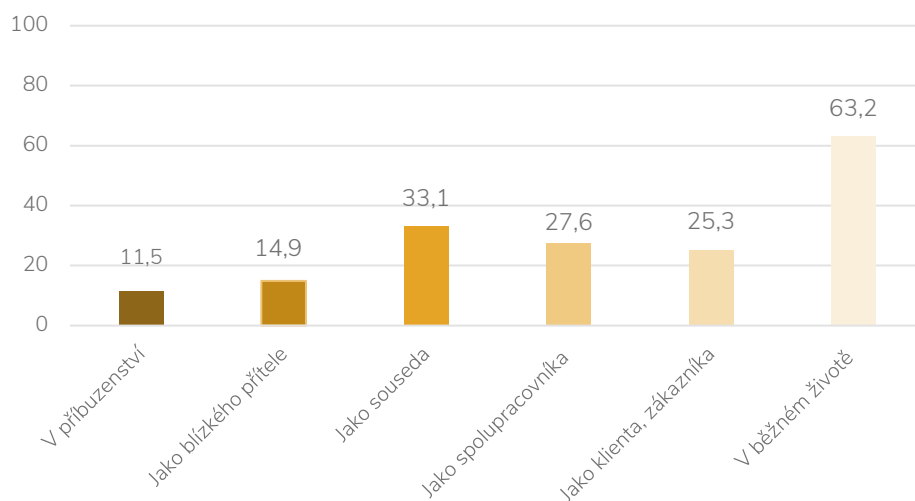
Prvním tématem byl sociální kontakt respondentů s osobami romského původu, přičemž způsob jeho uchopení je inspirovaný Bogardusovou škálou sociální distance (Bogardus, 1925), ovšem v mírně modifikované podobě jak z hlediska skladby položek, tak způsobu výběru odpovědí (srov. Ryšavý, 2003). Respondenti odpovídali na otázku „Máte/potkáváte osobu/y romského původu...“, přičemž jim byla nabídnuta škála následujících položek (viz níže). Na každou položku odpovídali dotazovaní prostřednictvím binární volby ano–ne.

Škála sociálních kontaktů – Máte/potkáváte osobu/y romského původu?

1. Ve Vašem blízkém příbuzenství	ano – ne
2. Jako blízkého přítele	ano – ne
3. Jako souseda v ulici	ano – ne
4. Jako spolupracovníka (v zaměstnání) či spolužáka (ve škole)	ano – ne
5. Při výkonu zaměstnání (jako klienta, zákazníka apod.)	ano – ne
6. Při běžném každodenním pohybu	ano – ne

Neměříme tedy prostou frekvenci, tedy intenzitu kontaktů, nýbrž jejich rozmanitost, tj. extenzitu. Hovoříme-li dále o množství kontaktů, nejde o jejich prosté množství, ale o množství oblastí, kde ke kontaktům mezi respondenty a romskými osobami dochází.

V následujícím grafu č. 2 srovnáváme podíl souhlasných odpovědí u jednotlivých položek.

Graf č. 2 **Máte/potkáváte osoby romského původu?** (% odpovědí Ano)

V tabulce č. 1 shrnujeme výsledky škály v podobě průměrné hodnoty za jednotlivé typy kontaktů, přičemž z důvodu intuitivnější interpretace jsme použili obrácené číslování variant, kdy 1 = ne, 2 = ano.

Tabulka č. 1 „**Máte/potkáváte osobu/y romského původu?**“

		Průměr	SD*	Ne	Ano
V3_1	V příbuzenství	1,12	0,32	1	2
V3_2	Jako blízkého přítele	1,15	0,36	1	2
V3_3	Jako souseda v ulici	1,33	0,47	1	2
V3_4	Jako spolupracovníka	1,28	0,45	1	2
V3_5	Jako klienta, zákazníka	1,25	0,43	1	2
V3_6	V běžném životě	1,63	0,48	1	2

*SD je zkratka směrodatné odchylky (standard deviation).

Respondenti uvádějí, že s výjimkou kontaktů v běžném životě osoby romského původu v dalších společenských situacích spíše nepotkávají. Nejméně pak jako blízké přátele a jako rodinné příslušníky.

1. Sociální kontakty s romskými osobami

Z položek jsme dále vytvořili součtový index Kontakty s intervalovým rozmezím <6;12>, po transformaci <1;7>, kde hodnota 1 znamená žádné kontakty, 7 naopak nejrozmanitější kontakty s romskými osobami. Tabulka č. 2 ukazuje průměrný výsledek našeho výběrového souboru (2,76), což znamená spíše nižší souhrnnou extenzitu uváděných kontaktů respondentů z většinové populace s osobami romského původu.

Tabulka č. 2 Index Kontakty

	N	Průměr	SD	Min	Max
Index Kontakty	1 000	2,76	1,54	1	7

Následující tabulka č. 3 ukazuje počet i podíl respondentů v jednotlivých stupních celkového indexu. Respondentů s nejrozmanitějšími kontakty, tedy těch, kteří uvedli, že se setkávají s Romy buď ve všech sledovaných oblastech, anebo aspoň v 5 oblastech, je okolo 6 %. Naopak respondentů, kteří uvedli, že se s Romy prakticky vůbec nesetkávají, je téměř čtvrtina (24 %). Žádné či minimální kontakty dohromady deklarovala polovina respondentů. Uprostřed je 35 % respondentů, kteří uvedli, že potkávají Romy přibližně ve dvou až třech oblastech.

Tabulka č. 3 Kontakty respondentů s Romy dle počtu oblastí

Index Kontakty	Četnost	Podíl (%)
V žádné oblasti	242	24,2
V 1 oblasti	263	26,3
Ve 2 oblastech	225	22,5
Ve 3 oblastech	126	12,6
Ve 4 oblastech	85	8,5
V 5 oblastech	29	2,9
Ve všech oblastech	30	3,0
Celkem	1 000	100

Tabulka č. 4 ukazuje vzájemnou asociaci (Spearmanův koeficient pořadové korelace) jednotlivých položek součtového indexu Kontakty. Jedná se o vyjádření míry vzájemné konzistence jednotlivých položek včetně jejich konzistence s výsledným indexem.

Tabulka č. 4 Párové korelace položek sociálního kontaktu

	V3_1	V3_2	V3_3	V3_4	V3_5	V3_6
V3_1 V příbuzenství	1,00					
V3_2 Jako blízký přítel	0,38**	1,00				
V3_3 Jako soused v ulici	0,21**	0,22**	1,00			
V3_4 Jako spolupracovník	0,19**	0,28**	0,25**	1,00		
V3_5 Jako klient, zákazník	0,21**	0,28**	0,28**	0,42**	1,00	
V3_6 V běžném životě	0,13**	0,14**	0,33**	0,18**	0,23**	1,00
Index Kontakty	0,42**	0,49**	0,66**	0,62**	0,63**	0,67**

** Korelace je významná na hladině 0,01 (2-tailed).

Z hodnot v tabulce č. 4 vidíme, že celkový index kontaktů s Romy nejvýrazněji souvisí se styky při běžném životě (0,67) a jako se sousedy v ulici (0,66), dále při výkonu zaměstnání jako s klienty či zákazníky (0,63) a jako se spolupracovníky či spolužáky (0,62). Vzájemná souvislost dílčích položek ukazuje, že respondenti, kteří mají či potkávají Romy ve svém příbuzenství (V3_1), zároveň častěji uvádějí i kontakty s Romy jako s přáteli (0,38). Další silný vztah nacházíme mezi četnějšími kontakty s Romy jako se spolupracovníky (V3_4) a kontakty s Romy jako s klienty či zákazníky při výkonu zaměstnání (V3_5), síla vztahu je 0,42. Platí také vztah mezi kontakty s Romy jako se sousedy v ulici (V3_3) a kontakty při běžném pohybu (0,33).

1.1 Kontakty dle sociodemografických charakteristik respondentů

Nyní se podíváme na index Kontakty podle sociodemografických charakteristik respondentů. Z hlediska pohlaví respondentů nezaznamenáváme významnější rozdíl, tedy mezi ženami a muži jsme nezjistili podstatný rozdíl v rozmanitosti kontaktů s Romy.

Tabulka č. 5 Průměrná hodnota indexu Kontakty dle pohlaví

Pohlaví	N (podíl)	Index Kontakty	SD	Min	Max
Muž	488 (49 %)	2,8	1,62	1	7
Žena	512 (51 %)	2,7	1,47	1	7
Celkem	1 000 (100 %)	2,8	1,54	1	7

1. Sociální kontakty s romskými osobami

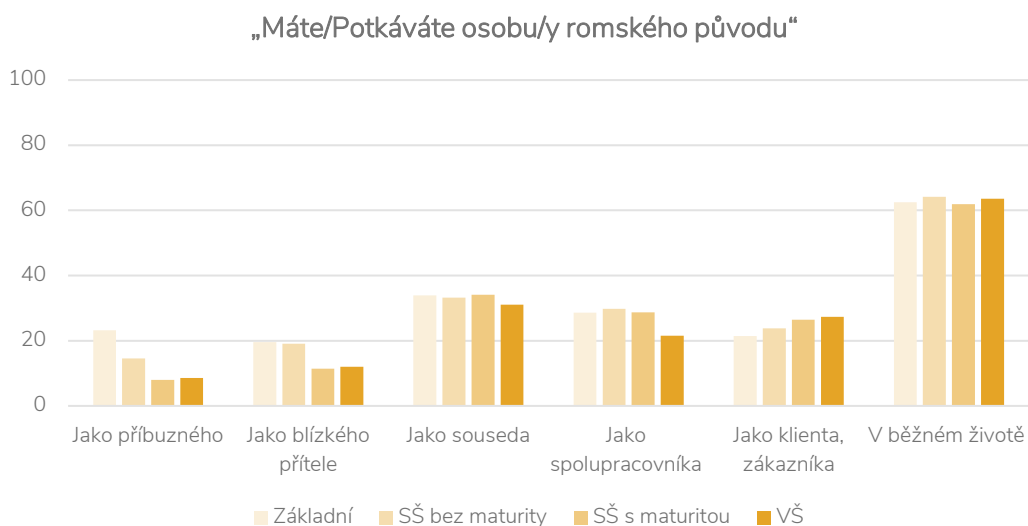
Z hlediska dokončeného vzdělání platí mírná negativní souvislost, tedy čím vyšší dosažené vzdělání, tím nižší průměrná hodnota indexu, tedy méně kontaktů s Romy, a naopak čím nižší vzdělání, tím více uváděných oblastí kontaktů s Romy.

Tabulka č. 6 Průměrná hodnota indexu Kontakty dle vzdělání

Vzdělání	N	Index Kontakty	SD
Základní	56	2,9	1,66
Středoškolské bez maturity	383	2,8	1,60
Středoškolské s maturitou	352	2,7	1,50
Vysokoškolské	209	2,6	1,47
Celkem	1 000	2,8	1,54

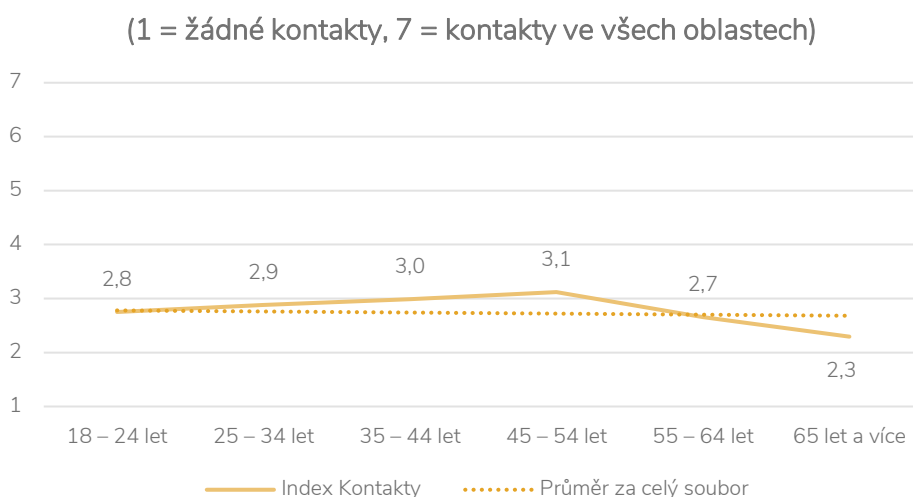
Následující graf č. 3 ovšem ukazuje, že naměřená souvislost je mírná, protože záleží na druhu kontaktu. Zatímco v oblastech spojených s běžným životem či u kontaktů v sousedství nepředstavuje stupeň dosaženého vzdělání rozdíl, u kontaktů s Romy v příbuzenství či jako s blízkým přítelem vzdělání hraje roli. Lidé s vyšším dosaženým vzděláním méně uvádějí reálné kontakty s Romy v příbuzenství a mezi blízkými přáteli než lidé s nižším vzděláním.

Graf č. 3 Kontakty dle vzdělání (% odpovědí Ano)

Co se týká věku respondentů, ukazuje se, že respondenti ve věkovém rozmezí 35–54 let mají nejvyšší celkové skóre, tedy ve srovnání s nejmladšími a zejména nejstaršími respondenty (nad 65 let) mají nejvíce kontaktů (ale je tu zároveň největší směrodatná odchylka). Síla vztahu ($\eta = 0,19$) je i statisticky významná. Toto zjištění můžeme interpretovat tak, že mladší, tedy ekonomicky aktivní osoby mají zřejmě více možností Romy potkávat než ti, kteří už opustili trh práce.

Graf č. 4 Průměrná hodnota indexu Kontakty dle věku

Tabulka č. 7 Průměrná hodnota indexu Kontakty dle věku

Věkové kategorie	N (podíl)	Index Kontakty	SD
18–24 let	77 (8 %)	2,8	1,38
25–34 let	158 (16 %)	2,9	1,54
35–44 let	194 (19 %)	3,0	1,63
45–54 let	175 (18 %)	3,1	1,64
55–64 let	151 (15 %)	2,7	1,43
65 let a více	245 (25 %)	2,3	1,41
Celkem	1 000 (100 %)	2,8	1,54

V následující tabulce č. 8 můžeme vidět nejčastější typ kontaktu respondentů s osobami romského původu v jednotlivých věkových kategoriích, což dává přesnější obraz k interpretaci hodnoty indexu dle věku.

1. Sociální kontakty s romskými osobami

Tabulka č. 8 Máte/Potkáváte osoby romského původu? (% odpovědí Ano)

Věk – kategorie	V rodině	Jako blízkého přítele	Jako souseda	Jako spolupracovníka	Jako klienta, zákazníka	V běžném životě
18–24 let	6,5	14,3	28,6	27,3	28,6	70,1
25–34 let	13,3	16,5	39,2	31,7	22,8	64,6
35–44 let	9,8	18,0	34,5	35,1	34,5	67,0
45–54 let	13,1	18,9	39,4	38,9	35,4	66,3
55–64 let	13,3	10,6	33,1	19,2	24,5	64,9
65 let a více	11,0	11,4	24,9	16,3	11,8	53,9
Celkem	11,5	14,9	33,1	27,6	25,3	63,2

Jak ilustruje výše uvedená tabulka, kontakty s Romy v rámci běžného života představují ve všech věkových skupinách nejčastější typ kontaktu. Zároveň i zde vidíme, že ve skupině nejstarších respondentů (65+) je nejméně uváděných kontaktů téměř ve všech oblastech. Nejvýraznější rozdíl je v šíři kontaktů mezi nejstaršími osobami a mladšími věkovými skupinami.

Také v případě ekonomické aktivity se ukazuje souvislost s indexem Kontakty ($\eta = 0,17$), která je i statisticky významná. Následující tabulka č. 9 uvádí průměrné hodnoty indexu v jednotlivých kategoriích ekonomické (ne)aktivity a potvrzuje předchozí zjištění.

Tabulka č. 9 Průměrná hodnota indexu Kontakty dle ekonomické aktivity

Ekonomická aktivita	N	Index Kontakty	SD
Ekonomicky aktivní	567	3,0	1,57
V domácnosti / Na RD	62	2,9	1,42
Žák / student	47	2,4	1,26
Nepracující důchodce	296	2,4	1,48
Nezaměstnaný	28	2,9	1,64
Celkem	1 000	2,8	1,54

Podíváme-li se (viz tabulka č. 9) zejména na nejpočetnější skupinu ekonomicky aktivních a nejpočetněji zastoupenou skupinu ekonomicky neaktivních (nepracujících důchodců), najdeme poměrně rozdílné hodnoty indexu. Častější kontakty s osobami romského původu uvádějí

ekonomicky aktivní respondenti, a naopak s nejméně častými kontakty se vyznačují osoby v kategorii „nepracující důchodce“, což koresponduje se zjištěním z hlediska typu kontaktů podle věkových skupin (viz tabulka č. 8).

Existuje také mírná souvislost mezi kontakty s romskými osobami a velikostí místa bydliště respondentů (Spearman = -0,11). Zejména platí, že dotazovaní z nejmenších obcí (do 5 000 obyvatel) uváděli méně časté kontakty s Romy oproti respondentům z větších obcí, a zejména z největších měst.

Tabulka č. 10 Průměrná hodnota indexu Kontakty dle velikosti bydliště

Velikost místa bydliště	N	Index Kontakty	SD
Do 4 999 obyvatel	321	2,5	1,48
5 000–19 999	197	2,9	1,63
20 000–99 999	256	2,8	1,49
100 000 nebo víc	226	3,0	1,58
Celkem	1 000	2,8	1,54

Z hlediska rodinných charakteristik či charakteristiky domácnosti respondentů jsme mezi rodinným stavem respondenta a rozmanitostí kontaktů s Romy nezaznamenali prakticky žádnou vazbu. Ani z hlediska počtu členů domácnosti jsme neidentifikovali souvislost.

Co se však počtu dětí týká, tam zaznamenáváme slabý vztah ve smyslu, že přítomnost dítěte či dětí (do 18 let) v rodině znamená o něco častější kontakty většinových respondentů s Romy ($\eta = 0,12$, Spearman = 0,12).

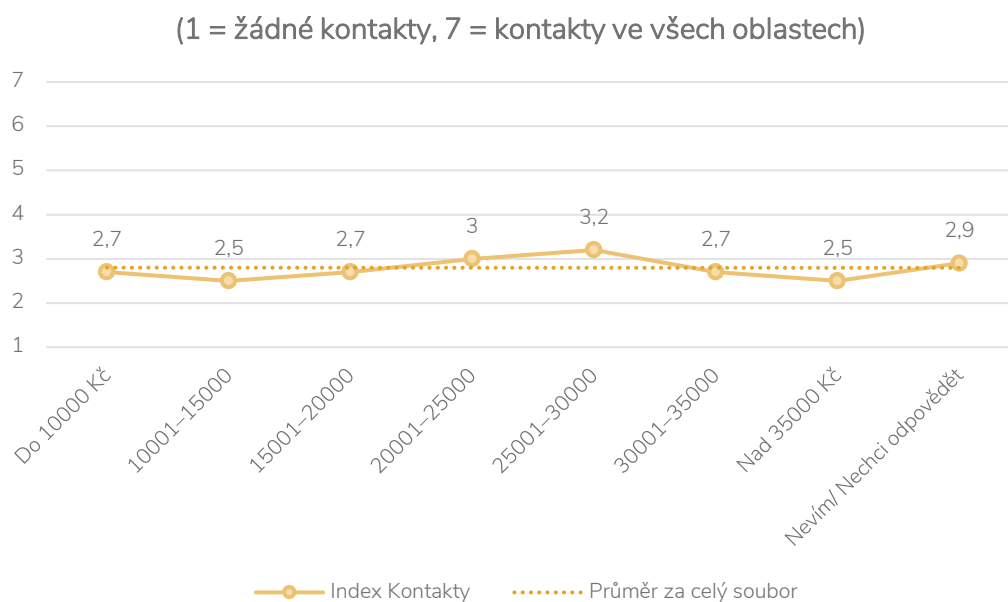
Tabulka č. 11 Průměrná hodnota indexu Kontakty dle počtu dětí

Počet dětí do 18 let	N	Index Kontakty	SD
Žádné	686	2,6	1,51
1	166	3,1	1,69
2	122	2,9	1,48
3 nebo více dětí	26	3,0	1,40
Celkem	1 000	2,8	1,54

1. Sociální kontakty s romskými osobami

V případě příjmu, ať už osobního čistého měsíčního příjmu, či čistého měsíčního příjmu domácnosti, je patrné, že například osoby s nejnižším (pod 20 tisíc Kč) a nejvyšším čistým měsíčním příjmem (nad 30 tis. Kč) uvádějí o něco méně kontaktů s Romy než osoby ve střední příjmové kategorii.

Graf č. 5 Průměrná hodnota indexu Kontakty dle měsíčního příjmu

2. Pocit přijatelné sociální distance vůči romským osobám

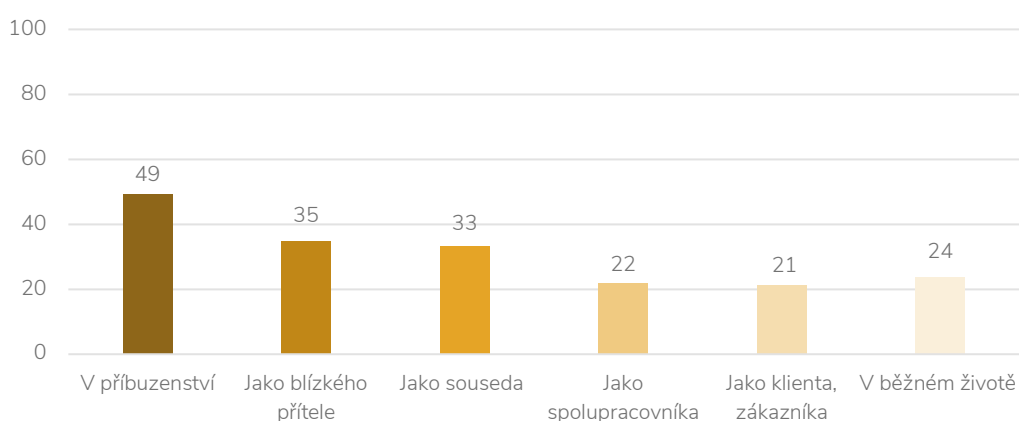
Druhým tématem našeho šetření byla míra přijatelné sociální distance vůči osobám romského původu. Respondentům byla položena otázka „Vadí/vadilo by Vám mít či potkávat osobu/y romského původu...“ a byla jim následně nabídnuta stejná škála šesti položek jako v případě sociálního kontaktu, přičemž opět vybírali odpověď z variant ano–ne.

Škála sociální distance – Vadí/vadilo by vám potkávat osoby romského původu?

1. Ve Vašem blízkém příbuzenství	ano – ne
2. Jako blízkého přítele	ano – ne
3. Jako souseda v ulici	ano – ne
4. Jako spolupracovníka (v zaměstnání) či spolužáka (ve škole)	ano – ne
5. Při výkonu zaměstnání (jako klienta, zákazníka apod.)	ano – ne
6. Při běžném každodenním pohybu	ano – ne

Následující graf č. 6, podobně jako u předchozího tématu, umožňuje srovnat podíl souhlasných odpovědí u jednotlivých položek.

Graf č. 6 Vadí/Vadilo by Vám potkávat osoby romského původu? (% odpovědí Ano)

2. Pocit přijatelné sociální distance vůči romským osobám

Respondenti z většinové populace uvádějí, že jim zkušenost anebo představa potkávat osoby romského původu vadí odstupňovaně od nejužšího k širšímu okruhu. Tato představa je nejméně přijatelná ve spojení s příbuzenstvím a přátelstvím, relativně přijatelnější se zdá být v rovině běžného života či při práci/zaměstnání, tedy potkávat Romy jako spolupracovníky či klienty.

V tabulce č. 12 shrnujeme výsledky škály v podobě průměrné hodnoty za jednotlivé položky, přičemž platí opět číslování variant, kdy 1 = nevadí/nevadilo by, 2 = vadí/vadilo by.

Tabulka č. 12 „Vadí/vadilo by Vám mít či potkávat osobu/y romského původu...“

		Průměr	SD	Nevadí	Vadí
V4_1	V příbuzenství	1,49	0,50	1	2
V4_2	Jako blízkého přítele	1,35	0,48	1	2
V4_3	Jako souseda v ulici	1,33	0,47	1	2
V4_4	Jako spolupracovníka	1,22	0,41	1	2
V4_5	Jako klienta, zákazníka	1,21	0,41	1	2
V4_6	V běžném životě	1,24	0,43	1	2

Z položek jsme opět vytvořili součtový index *Distance* s intervalovým rozmezím <6;12>, po transformaci <1;7>. Hodnota 1 znamená, že tyto kontakty nevadí vůbec, naopak 7 znamená, že kontakt s osobami romského původu, ať reálný či pomyslný, vadí v každé jmenované oblasti. V tabulce č. 13 vidíme, že průměrný výsledek našeho výběrového souboru je 2,84, což znamená mírné vychýlení směrem, kdy respondenti uvádějí, že jim spíše nevadí potkávat osoby romského původu (nicméně při poměrně velké směrodatné odchylce).

Tabulka č. 13 **Index Distance**

	N	Průměr	SD	Min	Max
Index Distance	1 000	2,84	2,10	1	7

Tabulka č. 14 ukazuje počet i podíl respondentů v jednotlivých stupních celkového indexu *Distance*. 40 % respondentů uvedlo, že jim nevadí potkávat osoby romského původu v žádné z jmenovaných oblastí. Rozšíříme-li tuto skupinu o ty, kteří uvedli, že jim vadí tento kontakt jen v jedné z oblastí, dostaneme podíl 57 %, což koresponduje s předchozím zjištěním v tabulce č. 13, indikující celkově

nižší deklarovanou distancí. Na opačné straně nacházíme 16 % respondentů, kteří uvedli, že jim potkávat Romy vadí buď ve všech sledovaných, anebo aspoň v 5 oblastech, tedy ty, které můžeme označit za osoby s nejodmítavějším postojem směrem k osobám romského původu.

Tabulka č. 14 Deklarovaná distance dle počtu oblastí

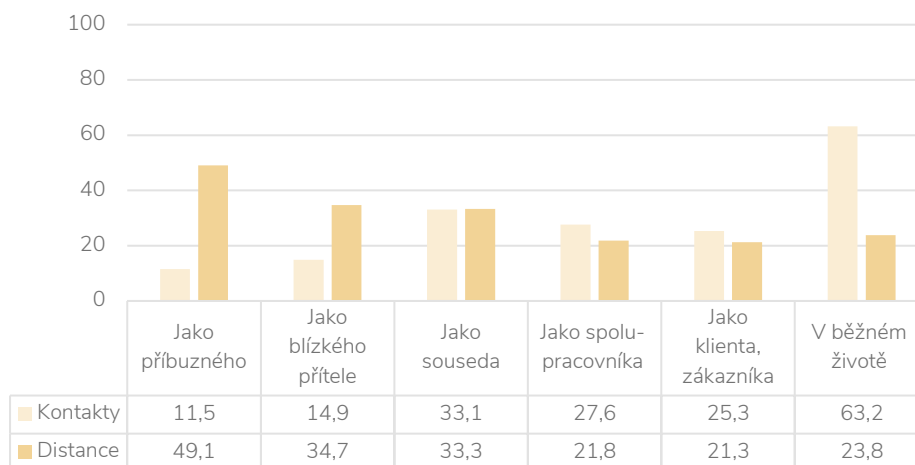
Index Distance	Četnost	Podíl (%)
V žádné oblasti	404	40,4
V 1 oblasti	165	16,5
Ve 2 oblastech	135	13,5
Ve 3 oblastech	65	6,5
Ve 4 oblastech	67	6,7
V 5 oblastech	42	4,2
Ve všech oblastech	122	12,2
Celkem	1 000	100

V následujícím grafu č. 7 jsme srovnali podíl souhlasných odpovědí na obě otázky, tedy na otázky:

V3 „Máte/potkáváte osobu/y romského původu...“ (Kontakty) a

V4 „Vadí/vadilo by Vám potkávat osoby romského původu...“ (Distance)

Graf č. 7 Kontakty a distance (% odpovědí Ano)

Přesto že graf č. 7 srovnává u obou otázek pouze podíly odpovědí „Ano“, naznačuje jistou souvislost mezi kontakty a deklarovanou přijatelnou vzdáleností většinových respondentů směrem k osobám romského původu. Korelační analýza dvou indexů ukazuje mírnou, ale statisticky významnou zápornou závislost (Pearson = -0,13, Spearman = -0,14), kdy platí, že čím méně je oblastí kontaktu respondentů s osobami romského původu, tím více respondentům vadí osoby romského původu potkávat, a naopak.

Nyní se podívejme, zda, resp. jak souvisí tolerantní či netolerantní postoj s kontakty s romskými osobami, tedy na korelaci indexu *Distance* s jednotlivými typy kontaktu z otázky V3 („Máte/potkáváte osobu/y romského původu...“).

Tabulka č. 15 Celková distance podle typu kontaktů

	V3_1	V3_2	V3_3	V3_4	V3_5	V3_6
Index Distance	-0,02	-0,12**	-0,09**	-0,14**	-0,07*	-0,07*

* Korelace je významná na hladině 0,05 (2-tailed).

** Korelace je významná na hladině 0,01 (2-tailed).

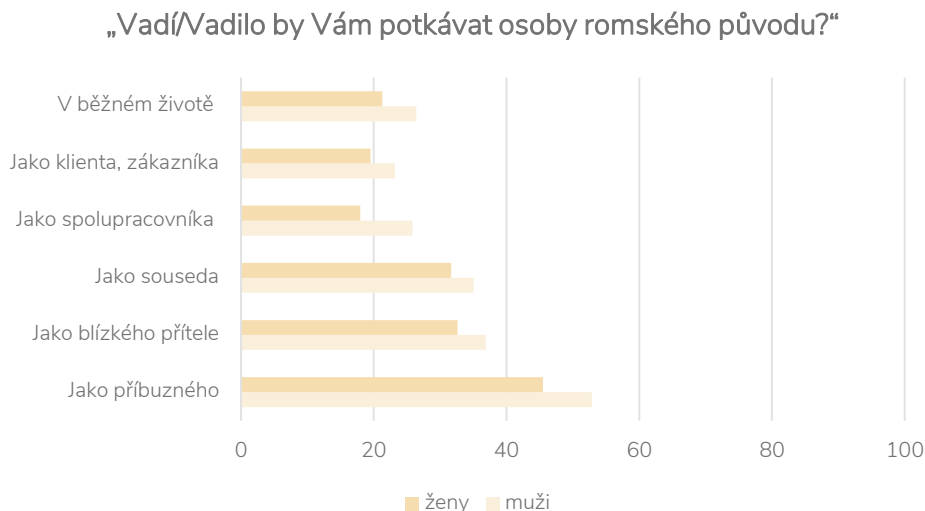
Výsledky v tabulce č. 15 ukazují patrnější zápornou korelaci indexu *Distance* u dvou typů kontaktů, což indikuje, že celkový tolerantnější postoj vůči osobám romského původu souvisí nejvíc s kontakty s romskými osobami jako se spolupracovníky (-0,14) a jako s blízkým přítelem (-0,12).

Zjišťujeme tím, že tolerantní postoj souvisí s reálnými kontakty. Nevíme však, jestli míň odmítavý, tedy tolerantnější postoj respondentů k osobám romského původu je dán *a priori*, anebo je právě efektem zkušeností či kontaktů.

2.1 Sociální distance dle sociodemografických charakteristik respondentů

Nyní se podívejme na index *Distance* podle sociodemografických charakteristik respondentů. Z hlediska pohlaví respondentů zaznamenáváme mírný rozdíl. U žen platí mírně tolerantnější postoj, a to u všech druhů kontaktů, než u mužů (viz graf č. 8). U mužů jsme naměřili celkový index distance 3,0, u žen 2,7.

Graf č. 8 Deklarovaná distance dle pohlaví (% odpovědí Ano)

Z hlediska dosaženého vzdělání (viz tabulka č. 16) platí, že čím vyšší stupeň vzdělání respondenta, tím méně jim vadí potkávat Romy, tedy tím mírně tolerantnější postoj k Romům mají ($\eta = 0,13$). U respondentů s nejnižším stupněm vzdělání (bez maturity) je však třeba si všimnout poměrně vysokých hodnot směrodatné odchylky. Průměrná hodnota indexu u respondentů bez maturity, obzvláště těch se základním vzděláním, je výsledkem více rozptýlených hodnot ve srovnání s respondenty s vyšším stupněm dosaženého vzdělání.

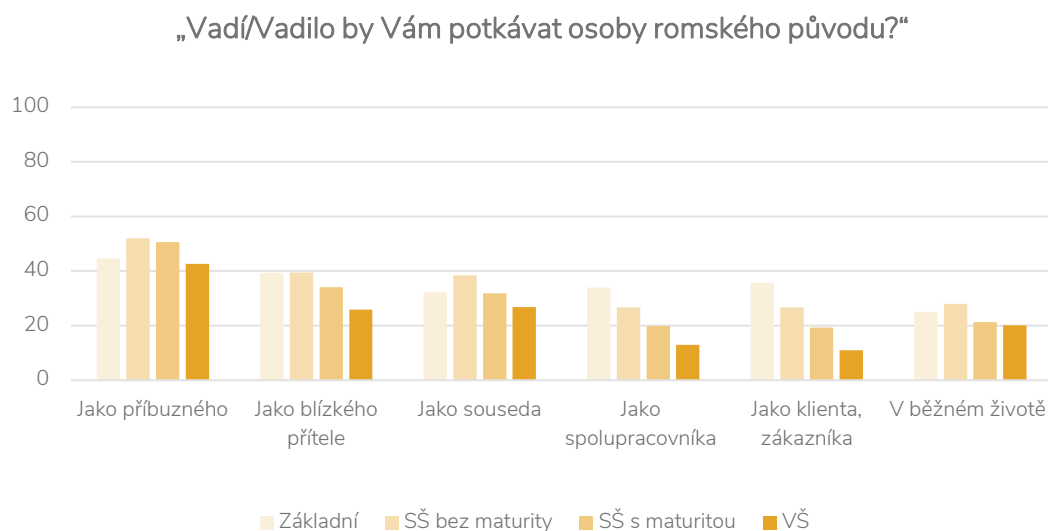
Tabulka č. 16 Průměrná hodnota indexu Distance dle vzdělání

Vzdělání	N	Index Distance	SD
Základní	56	3,1	2,37
Středoškolské bez maturity	383	3,1	2,22
Středoškolské s maturitou	352	2,8	2,04
Vysokoškolské	209	2,4	1,82
Celkem	1 000	2,8	2,10

Následující graf č. 9 ukazuje, že i v případě distance záleží do určité míry na druhu kontaktu. Stupeň dosaženého vzdělání ukazuje rozdíl zejména v oblastech souvisejících s výkonem zaměstnání. Nicméně respondenti bez maturity uvedli, že jim osoby romského původu vadí potkávat prakticky ve všech oblastech víc, hlavně ve srovnání s respondenty s nejvyšším vzděláním.

2. Pocit přijatelné sociální distance vůči romským osobám

Graf č. 9 Deklarovaná distance dle vzdělání (% odpovědí Ano)

Tolerantnost vůči osobám romského původu se s věkem snižuje. Nižší hodnotu indexu, tedy blíž k tolerantnějšímu postoji oproti průměrné hodnotě za celý soubor, najdeme u nejmladší kategorie respondentů. Naopak v kategorii nejstarších osob je hodnota indexu nad průměrem celého vzorku. Ovšem i zde je opět potřeba upozornit na vysokou hodnotu směrodatné odchylky a na relativně malý rozdíl mezi naměřenými hodnotami.

Tabulka č. 17 Průměrná hodnota indexu Distance dle věku

Věkové kategorie	N	Index Distance	SD
18–24 let	77	2,6	1,97
25–34 let	158	2,8	2,08
35–44 let	194	2,9	2,17
45–54 let	175	2,8	2,11
55–64 let	151	2,8	2,07
65 let a více	245	3,0	2,13
Celkem	1 000	2,8	2,10

V případě ekonomické aktivity (viz tabulka č. 18) se ukazuje poměrně velký rozdíl mezi početně nejmenšími skupinami ekonomicky neaktivních osob. U lidí v domácnosti či na rodičovské dovolené

jsme zaznamenali tolerantnější postoj než u nezaměstnaných osob. Vyšší hodnotu indexu (nad průměrem celého vzorku), tedy méně tolerantní postoj, zaznamenáváme i v kategorii nepracujících důchodců. Za těmito rozdíly ovšem lze předpokládat skrytý efekt vzdělání, což na konci ještě ověříme prostřednictvím regresní analýzy.

Tabulka č. 18 Průměrná hodnota indexu Distance dle ekonomické aktivity

Ekonomická aktivita	N	Index Distance	SD
Ekonomicky aktivní	567	2,8	2,11
V domácnosti / Na RD	62	2,3	1,70
Žák/student	47	2,5	2,00
Nepracující důchodce	296	3,0	2,18
Nezaměstnaný	28	3,0	1,97
Celkem	1 000	2,8	2,10

V první části jsme viděli, že existuje mírná souvislost mezi kontakty s romskými osobami a velikostí místa bydliště respondentů. V případě distance jsme takovou souvislost nezaznamenali. Nejistili jsme rozdíl z hlediska rodinných charakteristik, charakteristiky domácnosti ani z hlediska počtu osob v domácnosti, tedy samotná velikost domácnosti není determinantem postoje vůči romským osobám.

Z hlediska počtu dětí se také neukazuje výraznější rozdíl, jediné že respondenti s největším počtem dětí, tedy 3 a více (do 18 let), dosáhli nejnižší hodnoty indexu distance (2,4), tedy jsou blíže k větší celkové toleranci.

Z hlediska příjmu, ať už osobního čistého měsíčního příjmu, či čistého měsíčního příjmu domácnosti, je patrné pouze to, že osoby s nejvyšším čistým měsíčním příjmem (nad 35 tis. Kč) dosahují nejnižší hodnoty indexu distance, tedy mají blíže k větší toleranci vůči osobám romského původu.

2. Pocit přijatelné sociální distance vůči romským osobám

Tabulka č. 19 Průměrná hodnota indexu Distance dle měsíčního příjmu

Osobní čistý měsíční příjem	N	Index Distance	SD
Do 10 000 Kč	167	3,0	2,24
10 001 – 15 000	223	2,9	2,00
15 001 – 20 000	165	3,0	2,15
20 001 – 25 000	142	2,9	2,23
25 001 – 30 000	111	2,6	2,02
30 001 – 35 000	49	2,9	2,08
Nad 35 000 Kč	58	2,4	1,84
Nevím, nechci odpovědět	85	2,7	2,09
Celkem	1 000	2,8	2,10

Z hlediska dalších rodinných charakteristik či charakteristik domácnosti respondentů jsme nenalezli další, smysluplně interpretovatelný vztah.

3. Výsledky regresní analýzy

Závěrem představíme dva modely regresní analýzy (viz model č. 1 a 2), kterými jsme ověřovali základní zjištění našeho šetření, tedy vztah kontaktů a přijatelné vzdálenosti (sociální distance) k osobám romského původu u většinové populace. Při pohledu na jednodušší model č. 1 potvrzujeme souvislost mezi indexem Kontakty a indexem Distance, přesněji řečeno po zahrnutí dalších kontrolních proměnných do analýzy se tento vztah jeví poměrně silný a také statisticky významný. Průměrnou hodnotu přitom ukazuje konstanta modelu, která je 2,3.

Samotný index Kontakty oslabuje průměrnou hodnotu indexu Distance o 0,19. Zvýší-li se hodnota indexu Kontakty o jednotku, sníží se průměrná hodnota indexu Distance o hodnotu 0,19. Zjistili jsme tím mírnou negativní korelaci mezi distancí a skutečnými kontakty s osobami romského původu, což naznačuje, že tolerantní postoje souvisejí se skutečnými kontakty. Jinými slovy: čím více oblastí kontaktů respondentů s osobami romského původu, tím méně jim vadí potkávat romské osoby. Tento výsledek zdá se potvrzuje platnost tzv. kontaktní teorie, dle které meziskupinové kontakty snižují předsudečné negativní postoje (viz Šmídová, 2018), ovšem k jejímu bezvýhradnému přijetí nás neopravňuje. Nevíme totiž jistě, jestli nejde o obrácenou kauzalitu, tedy zda kontaktům nepředchází příznivější postoje (srov. Paluck et al., 2019). Navíc jsme měřili rozmanitost kontaktů, tedy šíři oblastí, ve kterých se respondenti setkávají s osobami romského původu, nikoli frekvenci či intenzitu těchto kontaktů.

Model č. 1

Index Distance	Coefficient	Std. err.	t	P > t	[95 % conf. interval]	
Index Kontakty	-0,19	0,04	-4,49	0,00	-0,27	-0,11
Pohlaví – Muž	ref.					
Žena	-0,34	0,13	-2,58	0,01	-0,60	-0,08
Vzdělání						
Bez maturity	ref.					
Střední s maturitou	-0,34	0,15	-2,32	0,02	-0,63	-0,05
Vysokoškolské	-0,77	0,17	-4,45	0,00	-1,11	-0,43
_cons	2,30	0,25	9,30	0,00	1,81	2,78

Jak vidíme v modelu č. 1, index Distance je ovlivněn také pohlavím a vzděláním a oba tyto efekty, kontrolované pro index Kontakty, jsou statisticky významné. Ženy ve srovnání s muži snižují průměrnou hodnotu indexu Distance o 0,34, indikující tolerantnější postoj. Vyšší vzdělání rovněž

3. Výsledky regresní analýzy

působí ve prospěch nižší hodnoty indexu *Distance*. Konkrétně střední vzdělání s maturitou snižuje průměrnou hodnotu tohoto indexu o 0,34, vysokoškolské vzdělání pak o 0,77. Platí tedy, že čím vyšší vzdělání respondentů, tím méně uvádí, že jim vadí potkávat romské osoby, tedy deklarují tolerantnější postoje.

Do modelu č. 2 jsme zahrnuli i další proměnné, které se v průběhu deskriptivní analýzy jeví jako ovlivňující sledované postoje. Viděli jsme například negativější postoj vůči osobám romského původu u osob v důchodu a osob nezaměstnaných. Model č. 2 nicméně ukazuje, že po kontrole pro vzdělání je vztah mezi těmito proměnnými a závisle proměnnou buď slabý (nezaměstnaní), nebo prakticky neexistuje (důchodci). Znamená to, že pokud jsme naměřili odmítavější postoje u osob v důchodu či obecně u starších lidí, je to především efekt nižšího vzdělanostního stupně, a ne věku či ekonomické neaktivity. Navíc v případě obou proměnných (ekonomická aktivita a velikost bydliště) není vztah k závisle proměnné statisticky významný. V modelu č. 2 tyto proměnné nicméně necháváme, abychom ukázali jejich potenciální efekt na závisle proměnnou (index *Distance*), tedy jak tyto prediktory působí na postoje vůči osobám romského původu.

Model č. 2

Index Distance	Coefficient	Std. err.	t	P > t	[95 % conf. interval]	
Index Kontakty	-0,19	0,04	-4,48	0,00	-0,28	-0,11
Pohlaví – Muž	ref.					
Žena	-0,30	0,14	-2,19	0,03	-0,56	-0,03
Vzdělání						
Bez maturity	ref.					
Střední s maturitou	-0,32	0,15	-2,10	0,04	-0,61	-0,02
Vysokoškolské	-0,80	0,18	-4,43	0,00	-1,15	-0,44
Ekonomicky aktivní	ref.					
V domácnosti/RD	-0,36	0,28	-1,26	0,21	-0,92	0,20
Student	-0,42	0,32	-1,34	0,18	-1,05	0,20
Neprac. důchodce	0,03	0,15	0,18	0,86	-0,27	0,33
Nezaměstnaný	0,13	0,40	0,31	0,76	-0,67	0,92
Velikost bydliště						
Do 4 999 obyvatel	ref.					
5 000–19 999	-0,09	0,19	-0,46	0,65	-0,46	0,28
20 000–99 999	0,20	0,17	1,14	0,26	-0,14	0,54
100 000 nebo více	0,20	0,18	1,09	0,28	-0,16	0,56
_cons	3,76	0,20	18,34	0,00	3,35	4,16

Závěr

Výsledky ukazují, že většinová populace nemá souhrnně rozmanité kontakty s Romy. Nejčastější jsou kontakty při běžném, každodenním životě. Zjišťovali jsme také rozdíly u obou otázek (kontakty a sociální distance) podle sociodemografických charakteristik respondentů. Dle našich zjištění v případě kontaktů neexistuje významný rozdíl mezi ženami a muži a z hlediska vzdělání platí, že vyšší dosažené vzdělání snižuje možnosti či „příležitosti“ kontaktů. Co se týče dalších charakteristik, kontakty s Romy ve více oblastech mají osoby ve středním věku a ekonomicky aktivní respondenti, naopak nejméně kontaktů mají osoby patřící do kategorie „nepracující důchodci“. Respondenti z menších obcí (do 5 000 obyvatel) uváděli méně oblastí kontaktu s Romy než respondenti z větších obcí nebo měst. Rodinný stav respondenta ani velikost domácnosti dle našich zjištění nesouvisí s rozmanitostí kontaktů s Romy. Na druhou stranu přítomnost dítěte nebo dětí v rodině znamená kontakty ve více oblastech.

Výsledky zároveň ukazují, že většině respondentů dle jejich výpovědi setkání s osobami romského původu obecně spíše nevadí, ačkoli míra přijatelné vzdálenosti se liší v závislosti na typu kontaktu (např. příbuzenský/přátelský vs. širší pracovní kontakt). Podíl těch s nejdělitavějším celkovým postojem k setkání s osobou romského původu je 16 %. Platí také, že respondenti s vyšším vzděláním, dále studenti a osoby na rodičovské dovolené jsou tolerantnější, i když mají nižší škálu kontaktů. Věk a pohlaví měly mírný vliv na distanci vůči Romům, přičemž regresní analýza potvrdila, že ženy se jeví být mírně tolerantnější.

Na základě výsledků našeho šetření lze vyslovit opatrný závěr o souvislosti mezi rozmanitostí kontaktů a vstřícnějšími postoji zástupců většinové společnosti ve vztahu k romským osobám. Nejsme sice schopni určit směr tohoto vztahu (tedy zda je častější kontakt s osobami romského původu podmínkou či důsledkem vstřícnějšího postoje), domníváme se však, že je klíčové, pokud se zástupci obou skupin setkávají v co nejrůznějších situacích, a ne pouze sporadicky v situacích, které posilují stereotypní postoje jedné nebo obou stran.

Literatura

BOGARDUS, Emory S., 1925. Measuring Social Distances. *Journal of Applied Sociology*, 9, 299–308. Dostupné z: https://brocku.ca/MeadProject/Bogardus/Bogardus_1925c.html

CVVM SOÚ AV ČR, 2023a. Naše společnost. Vztah české veřejnosti k národnostním skupinám žijícím v ČR, únor/březen (tisková zpráva). Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/5665-vztah-ceske-verejnosti-k-narodnostnim-skupinam-zijicim-v-cr-unor-brezen-2023>

CVVM SOÚ AV ČR, 2023b. Naše společnost. Romové a soužití s nimi očima české veřejnosti, duben/květen (tisková zpráva). Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/5699-romove-a-souziti-s-nimi-ocima-ceske-verejnosti-duben-kveten-2023>

EVROPSKÁ KOMISE, 2020. Unie rovnosti: strategický rámec EU pro rovnost, začlenění a účast Romů (Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě). Brusel, 7. 10. 2020, COM (2020) 620 final. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=celex%3A52020DC0620>

PALUCK, Elizabeth Levy, Seth A. GREEN & Donald P. GREEN, 2019. The contact hypothesis re-evaluated. *Behavioural Public Policy*, 3(2), 129–158. DOI: <https://doi.org/10.1017/bpp.2018.25>

RYŠAVÝ, Dan, 2003. Sociální distance vůči Romům. Příklad vysokoškolských studentů. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 39(1), 55–77. DOI: 10.13060/00380288.2003.39.1.05. Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2003/01/05.pdf>

ŠMÍDOVÁ, Michaela, 2018. Meziskupinové kontakty a postoje k Romům v ČR – analýza s využitím smíšených metod výzkumu. *Naše společnost*, 16(2), 53–72. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a4864/f28/Smidova.Michaela.Meziskupinove%20kontakty%20a%20postoje%20k%20Romum%20v%20CR_analyza%20s%20vyuzitim%20smisenych%20metod%20vyzkumu.pdf